

Csatári Bence

„Szia Gábor, hogy vagy?”

A kádári könnyűzenei élet állambiztonsági megfigyeltjeinek és megfigyelőinek attitűdjei jelenkori narratívák tükrében

A hatalom viszonya a populáris zenei szcénához nem volt egységes a Kádár-korszak egészében, noha az egycsatornás, megbízható pártkáderek által vezetett monopóliumokon alapuló rendszer kisebb-nagyobb finomításokkal, de mindvégig működött. Az operatív intézkedéseknek – ideértve nemcsak az állambiztonsági, hanem a pártállami szervekéit is – megvolt az ideológiai alapjuk és a jogszabályi hátterük, optimális esetben minden intézkedésnél ugyanazt a módszertant kellett (volna) követni. A könnyűzene azonban kissé megtörte ezt a logikát, mivel a műfaj spontaneitása és a széles tömegekre gyakorolt nagy, nemegyszer elemetaris hatása addig nem látott jelenségeket indukált: a fiatalok százasával, olykor ezresével vonultak éjszaka Budapest utcáin egy-egy koncert után, érthető módon fellelkesülve az ott látottaktól, hallottaktól, ezáltal kiprovokálva a hatalmon levők nemtetszését és természetesen a Belügyminisztérium figyelmét és közbeavatkozását. Retorziók azonban nem csak a közönséget érték: míg a nagyrédműt rendszerint nyílt rendőri intézkedésekkel zaklatták – sok esetben a Munkásőrséggel és/vagy az Ifjú Gárdával karöltve –, addig a politikai rendőrség az együtteseket, szólistákat és szűkebb környezetüket figyeltette meg. A Kádár-rendszerben ennek intenzitása változott csupán térben és időben, maga a tény nem. 1980 körül éppúgy megfigyelte a zenészeket az állambiztonság, ahogy a megelőző években, évtizedekben. Az ugyanakkor jól látszik, hogy a Belügyminisztérium a hetvenes évek második felében a korábbiakhoz képest még jobban aktivizálta hálózatát,¹

¹ Ezt az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) őrzött munkadossziék sokasága jelzi, közülük ebből az időszakból néhány: A „Papp Ferenc” fedőnevű hálózati személy, akit a katonai elhárítástól vettek át és lakatosként dolgozott a MÁV-nál, miközben zenélt a Metro együttesben, jelentésében 1965. április 20-án például arról a lemezgyűjtő társaságról írt, melynek tagjai a Metro zenekarnak Nyugatról származó hangfelvételeket adtak (ÁBTL 3.1.2. M-39 755). A „Király” fedőnevű társadalmi megbízott (fn. tmb.) a diszkók világáról, a disc jockey-k működéséről jelentett 1976–1979 között (uo. M-39 382). Munkadossziéja tanúsága szerint „Rátkai András” fn. tmb. Baksa-Soós Jánosról, a Kex együttes vezetőjéről jelentett, illetve előre jelentette (!) Dobos Attila és Mary Zsuzsi disszidálási szándékát 1970-ben. Ő Dobos Attila testvérének, Dobos Zsuzsának volt a barátja (uo. M-36 061). A „Vizi József” fn. tmb. az 1978–1984 közötti időszakban a borsodi rockkoncertekről adott hangulatjelentéseket (uo. M-40 189). A „Sárosi” fn. tmb. a *Frontátvonulás* című lemez anyagából rendezett Cseh Tamás-koncertekről adott részletekbe menő jelentéseket (uo. M-42 182/1). A „Dobos” fn. tmb. munkadossziéjában a Continental együttes dobosaként a Piramis, a P. Mobil és a Beatrice fellépései körül kialakult „botrányokról” írt jelentéseket találunk (uo. M-40 245). A „Deák” fn. tmb. 1976–1979 között saját vidéki fellépéseiről is jelentett, melyek során többek közt megállapította, hogy „a klubtagokat nem érdekli a szocialista mozgalom” (uo. M-37 908).

s ennek folyományaként 1977 szeptemberében Benkei András belügyminiszter a Politikai Bizottság tagjainak jelentést küldött a kulturális területen működő „ellenséges erők” tevékenységéről és a 0022/1970. sz. miniszteri parancs végrehajtásáról.² Részben ezt a szöveget küldte el a belügyminiszter jóval korábban, 1973-ban Aczél Györgynek és Biszku Bélának, s ebből a kis stilisztikai adalékból is következtethetünk arra, hogy a politikai rendszer szilárdnak hitte önmagát, és meggyőződése volt, hogy a belügyi módszerek a könnyűzene területén az évek múlásával sem szorulnak változtatásra.

Az állambiztonság a Kádár-rendszer korai szakaszától élénk érdeklődést mutatott a könnyűzenéhez kapcsolódó, a hatalom képviselői által csak „huliganizmusnak” nevezett jelenség iránt, amelyet igyekezett kriminalizálni. (A huliganizmus mint elnevezés 1956-ra nyúlik vissza: a Kádár-rendszer ezzel a pejoratív címkével bélyegezte meg a forradalomban részt vevő fiatalokat.) Ha néhány fiatal rendszeresen összejárt zenét hallgatni, az már kimerítette a huliganizmus fogalmát, így előfordulhatott az a paradox helyzet, hogy az érintettek nemhogy nem tudták, hogy megfigyelik őket, de még arról sem volt tudomásuk, hogy egyáltalán valamilyen galeribe sorolják őket mint olyan elemeket, akik veszélyeztetik a rendszer fennállását. Az állambiztonság szerint azonban a spontán gyülekezések megfigyeléséhez már nem volt elég a társadalmi szervezetek mozgósítása, még úgy sem, hogy a pártállami szervek eleve kontroll alatt tartották a könnyűzenei szcéna egészét. Ezen belül kiemelhető a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) szerepe, amelynek vezető plénuma, a KISZ Központi Bizottságának Intéző Bizottsága (KB IB) 1959. június 17-ei ülésén a KB első titkára, Komócsin Zoltán vetette fel, hogy körül kell határolni az amerikai hipszter fogalmát (amit Magyarországon jampecnek mondtak). Megállapították, hogy sok fiatal tömörül kisebb közösségekbe, ugyanakkor elismerték, hogy ezeknek csak egy része hozható összefüggésbe a bűnözéssel. Az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottságának 1961. december 22-ei ülésén elhangzottak szerint Budapesten ekkor száznégy galeri működött, ezerhús fiatalal.³ Az információk a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) 1961. január 3-án megnyitott *Budapesti galerik* című 2240-es számú objektumdossziéjából származtak, amely azonban a rendszerváltáskor megsemmisült – a benne található jelentések viszont az ügynökök munkadossziéjában fennmaradtak.⁴ Ez a tény ugyanakkor bizonyítja az egyébként is megalapozott gyanút, hogy az állambiztonság és a párt helyi, jelen esetben fővárosi szervei összehangolt munkát végeztek. A besúgók leírták a galerik kialakulásának körülményeit: megtudhatjuk, hogy egyforma öltözetük, hajviseletük volt, és Nyugatról hazajött emigránsok is csapódtak hozzájuk. Utóbbi megállapítást az állambiztonság tudatosan a jelenség kriminalizálására használta. A galerik általában a hippi ideológiát követték, extravagáns megjelenésük pedig valóban nemegyszer rosszallást váltott ki a többségi társadalomból. Horváth Charlie

² A rendelet végrehajtásáról részletesebben: Szőnyei 2005: 89–110.

³ BFL XXXV.1.a.4. 117. ó.e. 1961. december 22.

⁴ Sebők 2002: 147.

visszaemlékezése szerint sokszor jártak mezítláb is, ő például még a saját esküvőjére is cipő nélkül ment el.⁵

A hatalom mindenesetre komolyan vette magát, s a galerik felszámolására 1960. november 26-án parancsot adott Sós György, a BRFK főkapitánya: előírta az ügynöki munka és az ezzel együtt járó bomlasztó tevékenység fokozását, valamint a rendőrség ifjúságvédelmi előadónak más megbízatásaik alóli tehermentesítését.⁶ A BRFK Ellenőrzési és Koordinációs Alosztálya 1962. november 8-án írt jelentést Mérges István alosztályvezető szignójával a BRFK titkárságának a huli-gánkérdéssel kapcsolatban.⁷ Ebben a fiatalok kapitalista, nyugati szemléletű rétegét a bűnözés egyik melegágyaként aposztrofálta. Azt állította róluk, hogy ruházatukkal a nyugati divatot másolják, illetve köreikben hódít az amerikai twist. (Ekkoriban költözött haza szüleivel Fenyő Miklós is az Egyesült Államokból, ahol a rock and rollt testközelből figyelhette meg, s ez alapvetően meghatározta későbbi munkásságát.) Az ügynöki vonalon erősítést szorgalmazott a szakember, a galerikkal kapcsolatban pedig sajnálkozott, hogy nem állítottak mindegyikre külön ügynököt. Néhányat azért kiemelt a beszámolójában az eredményes titkos megbízottak közül: a „Kiss Éva” fedőnevű ügynök például 500 forint jutalmat kapott, többek között a „Fény” nevű galeri felszámolásában való közreműködéséért. Mérges István felrótta ugyanakkor, hogy sokszor nem az aktuális eseményekhez kapcsolódóan adták ki az operatív tisztek a feladatokat a besúgóknak. Egyes kerületekben még az is előfordult, hogy „ifjúságvédelmi vonalon” nem alkalmaztak ügynököket. Az állambiztonság sikerként könyvelte el, hogy a hatvanas évek elején szerintük sikerült felszámolni a galeriket, amivel saját jelentőségüket igyekeztek kidomborítani. Mérges István összefoglalójából megtudhatjuk, hogy két részletben szüntették meg a csoportosulásokat: az első szakasz 1960. januártól júniusig tartott, a második pedig 1961 októberében kezdődött, és még a jelentés írásának idején is zajlott.

Az előző évek eredményeit – így azt, hogy a beatzenekarok köré szerveződött csoportosulások száma csökkent, s 1963-ban mindössze egyetlen alkalommal nem szereztek előzetesen tudomást a galerik ténykedéséről – a BRFK 1964. április 24-én tartott főkapitány-helyettesi értekezletén is megemlégtették. A siker jórészt annak volt köszönhető, hogy 1963-ban az ezen a területen működő ügynökhálózat tizenhat fővel bővült a fővárosban. A galerikről szóló nyilvántartásokat a belügyminiszter-helyettes 005/1963. számú parancsával összeegyeztetve megújították, és előirányozták az ügynöki tevékenység fejlesztését. Arra is utaltak, hogy a rendőri brutalitást a koncerteken vissza kellene szorítani, ám ez nem valósult meg a későbbiekben sem. Idekívánkozó rendőri sikertörténet az 1963. augusztus 4-re, Balatonföldvárra tervezett „huligántalálkozó” felszámolá-

⁵ *Privát rocktörténet*. Generál együttes – <https://www.youtube.com/watch?v=kAzUvvOOoPMI> – utolsó letöltés: 2019. október 21.

⁶ BFL XXIV.1. 111-07/14-1960.

⁷ BFL XXIV.1. 08/13-1/1959.

sa.⁸ A mérnöki precizitással végrehajtott akció során a Budapestet közúton és vasúton a Balaton irányában elhagyni szándékozókat igazoltatták, alkalmasint visszafordították úti céljuktól, a Székesfehérvárra menő vonatokon pedig megerősítették a rendőri jelenlétet, de még a teherszállító vonatokat is ellenőrizték. A vizsgáló rendőröket a lakásukon készenlétkébe helyezték az előállítások várható nagy száma miatt. Az eredménnyel elégedettek lehetnek: a rajongók töredéke jutott csak el a rendezvényre.

A Kádár-rendszer első konszolidációs korszakának kezdetétől, 1963-tól kezdve a populáris zenei szcénában tevékenykedőkkel készített interjúk segítségével igyekszünk feltárni, hogy milyen módokon lehetett és lehet a mai napig viszonyulni a belügyi megfigyelésekhez. A levéltári forrásokon túl a történeti kutatások külön szegmensét jelentik az oral history keretében végzett visszaemlékezések, amelyek az állambiztonsági munka egyfajta tükörképeként visszajelzést adnak a korabeli viszonyokról a könnyűzenei életben. Attól függően, hogy ügynöki vagy megfigyelti minőségben nyilatkozott valaki, nagyon eltérő narratívák születtek, éppen ezért ezekben az esetekben különösen fontos a forráskritika mélyreható alkalmazása. Ezeket – ha rendelkezésre állnak – az állambiztonsági iratok információival is érdemes ütköztetni, valamint nem szabad figyelmen kívül hagyni a populáris zenei szcena történéseit, alapvető trendjeit és az ezekben rejlő személyes kapcsolatrendszert. Ezek fényében érdemes vizsgálni a különböző szituációkat, de a téma érzékenysége okán könnyen belátható, hogy az egykori ügynökök meglehetősen nehezen nyilatkoznak a számukra kényes ügyekről. Emiatt csak néhány ügynöksorsot elemzünk közelebbről, emellett a megfigyelték véleményeit ütköztetjük. Mindezek segítségével talán könnyebben megérthetjük, miként lehetett viszonyulni belülről és kívülről ezekhez a mindig nehéz, konfliktusokat szülő helyzetekhez és a hozzájuk kapcsolódó kompromisszumokhoz, valamint ahhoz a tudathoz, hogy az ember lépéseit napi szinten szorosán figyelemmel kísérik.

A komolyzenei és zeneesztéta végzettségű Juhász Előd, a közismert *Zenebutik* című televíziós műsor szerkesztő-műsorvezetője azzal kapcsolatban, hogy egy 2005-ben nyilvánosságra hozott ügynöklistán az ő neve is szerepelt,⁹ jelen tanulmány szerzőjének adott életútinterjújában azt mondta:

„Több helyen beszéltem már erről, sőt meg is írtam, az *Amerikai zenebid* című könyvem¹⁰ első néhány oldala szinte erről szól. A lényeg az, hogy nagyon korán, a hatvanas évektől kezdve elkezdtem utazni: akkor még nagyon erősen működött a Belügyminisztérium, és mindenki, aki valahová hivatalosan kiutazott, beszámolási kötelezettséggel bírt. Ennyi volt a történet, az út végén beszámoltam arról, hogy kikkel találkoztam (általában zenészekkel), ért-e valami atrocitás (soha nem ért),

⁸ BFL XXIV.1. 111-017/12-1963.

⁹ Juhász Előd többek között az index.hu-nak is nyilatkozott, mintegy elhárítva azt, hogy a jelentései miatt ügynöknek lehetne őt nevezni: <https://index.hu/belfold/lista0227/> – utolsó letöltés: 2019. október 28.

¹⁰ Juhász 2007.

satöbbi. Hál' Istennek, arra sosem kértek, hogy a saját környezetemről, a családomról, barátaimról, kollégáimról szülessen jelentés. Erre alkalmatlan lettem volna.”¹¹

Mint az látható, az ügynöki múlt „vádjának” terhe alatt Juhász Előd igyekezett súlytalanokká beállítani a saját tevékenységét, mondván, egyrészt a családjának, barátainak nem okozott kárt – ami a jelentések célját, az állambiztonság elvárásait tekintve nem csoda, hiszen nem az itthoni környezetéről kellett beszámolnia –, másrészt arra szerinte mindenkit kötelezett a belügyi tárca – és ebben volt is némi igazság –, hogy ha Nyugaton tölt hosszabb időt, akkor jelentsen nekik az ottani benyomásairól. Nagyon érdekes, hogy a háritás mint a saját ügynöki múltra adott reakció nem jelenik meg közvetlenül Juhász Előd diskurzusában, hiszen beszél róla, nem tagadja a múltját. Más kérdés, hogy ezt nem fogja fel az állambiztonsággal való együttműködésként, ami szintén tipikus hozzáállás a pártállami hálózat egykori tagjai részéről. Ugyanakkor mintegy elhessegeti – az egyébként jelen sorok szerzőjével oldott hangulatban folytatott beszélgetésében – annak lehetőségét, hogy ügynöki tevékenységéről részletesen beszámoljon, mondván, azt már megírta az egyik könyvében. Magyarán: amit ott leírt, azt az utókor fogadja el, de ahhoz többet már nem szándékozik hozzátenni. Így viszont a párbeszéd és az interakció lehetősége vesz el az interjú adó, illetve készítő között, nincs rá mód, hogy érveket és ellenérveket sorakoztassanak fel az ügynöki lét motivációiról, tartalmáról, kifutási lehetőségeiről, egyáltalán arról, hogy milyen indítékokkal és tervekkel állt neki e munkának Juhász Előd. Sőt, ezt a fajta állambiztonsági munkát nem is nevezi annak, mintha az nem is járt volna semmiféle kötelezettséggel és/vagy előnnyel, holott „Jávör Endre” fedőnéven megvan a 6-os kartonja az ÁBTL-ben.¹² Az azonban figyelemre méltó, hogy Juhász nyilatkozatában nem tartotta magát alkalmasnak az ügynöki munka azon válfajára, melynek során a rokonságáról kellett volna jelentenie, amit szintén az önfelmentés egyik formájaként értékelhetünk, mivel mindamellett, hogy erre senki nem kérte, más személyekről, USA-beli zenészekről viszont saját elmondása szerint is jelentett. Mindenesetre azt tudjuk, hogy az 1966–1967-es amerikai Ford-ösztöndíj elnyeréséhez volt szükség a hálózatba léptetéséhez (a kinttartózkodás alatti kutatásai részint Gershwinről szóló kötetéhez¹³ kapcsolódtak).

¹¹ <http://poptortenetiemplont.hu/doc/JuhaszElod.pdf> – utolsó letöltés: 2019. október 28.

¹² „Jávör Endre” munkadossziéja jelenleg nem található meg az ÁBTL-ben, 6-os kartonja alapján pedig valószínűsíthető, hogy az iratkeletkeztető Belügyminisztériumban sem került irattárba. Az 1938. május 4-én, Budapesten született Juhász Elődöt 1966. július 16-án szervezte be Viczián Pál rendőr őrnagy a III/I. csoportfőnökségre, azaz az elhárításhoz, hazafias alapon. „Jávör Endrét” 1970. június 23-án vette át Soós János rendőr százados a III/II. csoportfőnökségre. A főiskolai végzettségű, zenei szerkesztő foglalkozásúként megjelölt „Jávör Endrét” pártönkivüli, ámde lojális értelmiségiként jellemezték. A 6-os kartonján az utolsó bejegyzés 1984. május 10-én kelt, ekkor már III/III-asként említették (ÁBTL 2.2.2. „Jávör Endre”, 6-os karton).

¹³ Ekkor már megjelent a Gershwinről szóló kötete: Juhász 1964. Az amerikai benyomások aztán újabb köteteket ihlettek. Ezek közül a legfontosabbak: Juhász 1969, 1972.

Az RTL Klub korabeli Híradójában a lelepleződés kapcsán – tehát e tanulmány megírása előtt több mint egy évtizeddel, de még az *Amerikai zenehíd* című könyvének is az elkészülte előtt – arról beszélt, hogy hazatérése után ugyancsak megkeresték a belügyi szervek, mivel munkaköri leírásából fakadóan nyugat-európai és amerikai zenészekkel sokszor találkozott koncerteken, fogadásokon. Ezt le sem tagadhatta volna, mert az ezekre szóló meghívók, tiszteletjegyek többnyire postai úton jutottak el hozzá, amiről az állambiztonság jó eséllyel azonnal tudomást szerzett levéllenőrzés útján. Mint akkor a Híradóban közölte, újabb operatív tiszt lépett vele kapcsolatba hazatérése után, de információ hiányában továbbra sem tudott jelenteni sem a Magyar Népköztársaság elleni szervezkedésről, sem pedig arról, hogy őt esetleg amerikai vagy nyugat-európai kémhálózatok szerették volna maguknak megnyerni. A műsorban tagadta, hogy szervezési nyilatkozatot kellett volna aláírnia, de azt elismerte, hogy feljegyzéseket néhányszor készített, amit Jávor Endre néven írt alá. Mintha újfent mentegezni akarta volna magát, ezzel kapcsolatban hozzátette: „úgy mondták, hogy a saját érdekemben”. Elmondása szerint az 1970-es évek közepétől már nem járt a nyakára az állambiztonság, és még azt is megjegyezte, hogy biztos, hogy tíznél kevesebbszer találkozott tartótisztjével. Arra is kitért, hogy konkrét fenyegetést nem kapott arra az esetre, ha nem adott volna jelentéseket, így azt sem helyezték kilátásba, hogy nem mehet ki az Egyesült Államokba tanulmányútra.¹⁴

Juhász Előd az ügynökmúltjának napvilágra kerüléséről másokhoz képest meglepően őszintén és – valószínűleg az azóta eltelt nem kevés idő hatására és saját habitusából fakadóan is – intelligensen, higgadtan adott helyzetértékelést jelen tanulmány szerzőjének is, amelyben a fenti nyilatkozatot figyelembe véve nem meglepő módon szintén nyomon követhető az elzárkózás az ügynökmúlttól, valamint az, hogy az egykorvult ügynök – minden bizonnyal nem kis részben a provokatív újságírói kérdés hatására – saját személyiségi jogait domborította ki, mintegy indirekt módon azt sugallva, hogy visszaéltek a róla rendelkezésre álló adatokkal. Az viszont nem mellékes körülmény – és ebben igaz van Juhász Elődnek –, hogy a sok egykori besúgó közül méltánytalanul és aránytalan mértékben hurcolták meg éppen azt a néhány embert, akik saját szerencsétlenségükre rajta voltak ezen a bizonyos 2005-ös ügynöklistán.¹⁵

„Mindenesetre nagyon rosszat tett, amikor a dolog nyilvánosságra került, hatásában abszolút negatív volt: az emberek furán néztek rám, de ez a kabátlopás tipikus esete. Utána behívtak az egyik tévéhez, és azt kérdezték, nem akarom-e bíróság elé

¹⁴ <https://index.hu/belfold/lista0227/> – utolsó letöltés: 2019. november 4.

¹⁵ Az ügynökökről szóló információk hiányosságának egyik legfőbb oka jelenlegi tudásunk szerint a rendszerváltáskor történt óriási mértékű iratmegsemmisítés, melynek során becslések szerint az állambiztonsági akták mintegy egyharmada pusztult el. Erről is szólt a Dunagate-botrányként elhíresült ügy, amelynek két fontos eleme volt: egyrészt az akkori demokratikus ellenzék 1989. október 23. utáni alkotmányellenes állambiztonsági megfigyelésének napvilágra kerülése, másrészt a Kádár-rendszerben keletkezett állambiztonsági iratok tömeges megsemmisítése (Révész 2004).

vinni a dolgot. Mondtam, hogy nem, mert nem lehet tudni, hogy melyik feljegyzést hová sorolták be, engem hová soroltak be, mit semmisítettek meg, mit tettek hozzá. Kérdezték, hogy készülök-e a Történeti Hivatalba. Mondtam, hogy nem, mert nem érdekel, én pontosan tudom, mi volt és mi nem. Az pedig, hogy X vagy Z vagy Y rám mit mondott, nem érdekel. Mai napig nem értem, hogy miért engem, egy ilyen szempontból teljesen súlytalan televíziós zenei szakembert dobtak be, amikor annak idején több tízezren vagy százezren jelentettek. Nyilvánosságra került persze sok más név is, de ahhoz képest nyilván kevés, ahányan valójában lehettek.”¹⁶

Arató András és Keresztes Tibor, alias Cintula lemezlovasok esetei Juhász Elődénél jóval eltérőbb képet mutatnak, ami a múlttal való szembenézést illeti. Arató Andrást „Dejkó”¹⁷ fedőnéven szervezték be az állambiztonság hálózatába

¹⁶ <http://poptorteniemelekpont.hu/doc/JuhaszElod.pdf> – utolsó letöltés: 2019. október 28.

¹⁷ „Dejkó”, azaz az 1953. január 14-én született Arató András Vladimirt, foglalkozására nézve az Országos Rendező Iroda (ORI) alkalmazásában álló könnyűzenei műsorvezetőt, aki érettségizett KISZ-tag volt, 1982. április 15-én szervezte be hazafias alapon titkos megbízottként a III/III. csoportfőnökség kulturális vonalára Gábor Róbert rendőr hadnagy. A 6-os kartonja nem tanúskodik arról, hogy innen más szervezeti egységbe valaha is áthelyezték volna (ÁBTTL 2.2.2. „Dejkó”, 6-os karton). „Dejkó” munkadossziéja: ÁBTTL M-41 158. A titkos megbízott 1982. április 27-én, nyilvános helyen adta első jelentését operatív tartótisztjének, Gábor Róbertnek (1984 októberétől Kajos Gábor rendőr hadnagy lett a tartótisztje, miután Gábor Róbertet főhadnaggyá léptették elő) amatőr együtteseknek a Kertészeti Egyetem Klubjában rendezett koncertjéről, illetve lemezlovasok tiltott filmcsempészési kísérletéről. Utóbbiak közül Fehér Miklós szerinte azzal kérkedett, hogy ő a belügy beépített embere. Jelentett ezenkívül többek között az 1982. április 30-i, a Budai Ifjúsági Parkban rendezett Piramis-koncerttről, amelynek ő volt a konferanssiéja, és megjegyezte, hogy az énekes Révész Sándor távozása után a közönségük magatartása pozitív irányban változott. Az Ifjuparkról, a Kertészeti Egyetem Klubjáról és a Budapest Sportcsarnok (BS) koncertjeiről (például: Tina Turner, Chuck Berry, Elton John) a továbbiakban is szorgalmasan jelentett, illetve előljáróban tévesen 1983-ban jelölte meg a majdani Petőfi Csarnok megnyitási évét. Nagy Feró útlevélkérelmének 1982-es teljesítéséről, az általa vezetett ős-Bikini kezdetben ORI-engedély nélküli státuszáról, az 1982-ben rendezett balatonfüredi újhullámos fesztiválról, a miskolci 1982-es Csanyik-völgyi fesztiválról, a miskolci 1983-as rockfesztiválról és az 1984-es pusztavacsi békefesztiválon történt atrocitásokról is beszámolt, valamint rosszindulatúan jelentett a diszkósok adócsalásairól is. A rosszindulat szintén megmutatkozott az Eddáról szóló jelentésében, miszerint csaltak az útiköltség-térítéssel, és a Riskó Géza által írt Edda-könyvről is megjegyezte, hogy a KISZ KB első titkára be akarta perelni a kiadót, mert az rossz színben tüntette fel a KISZ-t. Som Lajos aranycsempészési ügyét annak felesége, Karda Beáta énekesnő elmondása alapján interpretálta. A Magyar Hanglemeggyártó Vállalat 1982-es szerkesztőségekre való osztásáról is tájékoztatta tartótisztjét. Érdekesség, hogy az Omega 20 éves jubileumi BS-beli koncertjéről is be kellett volna számolnia, de ehelyett Szűcs Juditról adott jelentést. Ugyancsak érdekesség, hogy a tervezett, de meg nem jelentetett *Akkord* című lapot megemlítette operatív tisztjének, ahogy a *Poptika* című is, ami végül mindössze egyetlen szám erejéig látott napvilágot. Ezekon kívül a *Disco-info* című lap is megjelent egyik jelentésében, amelyben B. Tóth László műsorvezetőt negatív színben tüntette fel, ahogy a kalózmásolatú kazettákat is. A Vágtázó Halottképekről adott jelentésével kapcsolatban tartótisztje megjegyezte, hogy annak ellenére léphettek fel, hogy rendszerellenesek a szövegeik és titkos nyomozás folyik ellenük. A gazdasági munkaközösségek közül a Sztevanovity Zorán, Bakacsi Béla és Köves Tamás által alapított Compinfo gmk-t említette meg a tmb. Rocktörténeti kuriózum, hogy Flipper Ócsiról úgy fogalmazott, mint aki tárgyalásban áll Szikora Róberttel az R-GO-ba való belépéséről (arról, hogy ebből nem lett semmi, már nem számolt be), de az *Ist-*

míg Cintulát „Kurucz Tibor”-ként¹⁸ tartották számon, ahogy azt a sajtó is megsejtelte. Mintha a két DJ összebeszélte volna – bár ez nem valószínű, noha még ez a forgatókönyv sem zárható ki teljesen –, eredetileg mindketten tagadták múltjukat.¹⁹ Arató András személyiségi jogokra hivatkozva még be is perelte az ügynökjelentéseit közéteendő *Blikk* című napilapot, valamint egykori DJ-kollégáját (nem mellesleg a Scampolo együttes korábbi vezetőjét), Danyi Attilát, illetve Nagy Ferót, 800 ezer forintot követelve rajtuk,²⁰ ám a pert jogerősen elvesztette.²¹ Cintula és Arató esete abban vált különbözővé, hogy utóbbi végül felvállalta ügynökmúltját,²² mondván, ő hitt a Kádár-rendszerben, és annak fenntartásához az állambiztonsággal való együttműködés is hozzátartozott. Cintula viszont a mai napig tagadja,²³ és élvezte a 2003. évi III. törvény (ügynevezett ügynöktörvény) adta lehetőségeket, nevezetesen azt, hogy addig senkit nem lehet hivatalosan hálózati személynek nevezni, amíg nem teljesül a következő feltételek közül legalább egy: az állambiztonsági szervezetek számára „titokban, fedéssel és fedőnévvel jelentést adott, vagy ilyen jellegű beszervezési nyilatkozatot írt alá, vagy ilyen tevékenységért előnyben részesült”.²⁴ Tehát ha valakinek fellelhető az állambiztonsági levéltárban hiteles belügyi jelentése, kimondható rá a jelenlegi jogszabály szerint, hogy a kádári Belügyminisztérium ügynöke volt, ahogy akkor is, ha pusztán a beszervezéséről lelhető fel hitelt érdemlő irat, vagy éppen minden kétséget kizáróan bizonyítható, hogy a hálózati munkájáért kapott fizetséget, nyaralást, telefonvonalat, lakáscsere-lehetőséget vagy lakást. Ezeknek a figyelembevételével állítható valakiről a jelenlegi jogkörnyezetben, hogy a pártállami állambiztonsági hálózat tagja volt.²⁵

ván, a király című rockopera ősbemutatóján tapasztalt jegyüzérkedést, illetve jegyhamisításokat is megemlítette. A jelentésekben feltűnő a zenei stílusok terén való tájékozatlanság: még mindig legtöbbször a beat kifejezés szerepelt bennük, ezenkívül szerzőjük az ősbikinit kemény rocknak minősítette, de a punk kategóriát is helytelenül használta.

18 „Kurucz Tibor”, azaz az 1944. december 14-én Komáromban született Keresztes Tibort 1966-ban szervezte be hazafias alapon ifúságvédelmi vonalra tartótisztje, Bándi Ferenc rendőr hadnagy. Cintula akkoriban a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatója volt, 1969. január 7-én „nem dolgozott” megjegyzéssel zárták ki a hálózatból (ÁBTL 2.2.2. „Kurucz Tibor”, 6-os karton).

19 https://gondola.hu/cikkek/60071-Ugynok_volt__a_lemezlovas_Arato_Andras__.html – utolsó letöltés: 2019. november 7.; <https://www.blikk.hu/szotarvilag/hiaba-tagad-arato-besugo-volt/sndvem1> – utolsó letöltés: 2019. november 7.

20 <http://nol.hu/archivum/archiv-363967-178245> – utolsó letöltés: 2019. november 7.

21 <http://hunhir.info/hirek/anyaország/2007/03/05/Arato-Dejko-Andras-jogerosen-kozismert-besugo-volt/> – utolsó letöltés: 2019. november 7.

22 <https://uj szo.com/panorama/vikidal-besugo-volt> – utolsó letöltés: 2019. november 7. „Dejkó” tevékenységéről tanulmányában Tóth Eszter Zsófia is írt (Tóth 2010).

23 https://index.hu/kultur/zene/2016/02/27/cintula_orsiasi_baromsag_hogy_besugo_voltam/ – utolsó letöltés: 2019. november 7.

24 2003. évi III. törvény az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról.

25 Kettejük közül jelen sorok szerzőjének Cintulával volt szorosabb kapcsolata, már ha az érintett médián keresztül méltatlankodását és fenyegetőzését annak lehet nevezni, amit annak kapcsán fejtett ki, hogy a neve megjelent az érintettek között Szőnyi Tamás *Nyilván tartottak*

Természetszerűen teljesen más attitűdöt mutatnak a megfigyelttekkel készített interjúk, egyértelműen azért, mert ők – ha lehet így fogalmazni – a barikád másik oldalán álltak. Persze a Kádár-rendszerben senki nem tudhatta biztosan, hogy kik voltak beszerelve és kik nem, ha egyáltalán foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Hiszen a könnyűzenei szcénából sokan a boldog tudatlanság állapotában voltak az állambiztonsági megfigyelésekkel kapcsolatban, ráadásul dekonspirációról a pártállami időszakban a populáris zenészek körében nincs tudomásunk. (Hacsak Som Lajos, a Piramis vezetőjének cselekedetét nem tekintjük annak, aki működése megkezdésével egyidejűleg közölte a zenekar tagjaival, hogy jelentenie kell róluk és a tevékenységükről annak érdekében, hogy továbbra is játszhassanak.²⁶) De megfigyelhető egy másik hozzáállás is, miszerint a zenészek igyekeztek mindent úgy megbeszélni egymással, hogy az általuk „gyanúsnak” ítélt elemek ne szerezzenek róla tudomást. Állambiztonsági szakkifejezéssel élve ők is konspiráltak, csak éppen ellentétes előjellel – a feltételezett ügynököket szándékoztak megtéveszteni, illetve elbűjni előlük.

Ebben a macska-egér harcban megjelent a fentiektől szögesen eltérő magatartásforma is, melynek során az illető nyíltan bírálta a Kádár-rendszert és általában véve a kommunizmust, még akkor is, ha környezete figyelmeztette arra,

című könyve után egy évtizeddel egy másik, jelen tanulmány szerzőjének tollából származó *Jampecek a Pagodában* című kötetben is (Csatári 2016: 215–217, 272). Ebben egyebek mellett az szerepel, hogy rádiós vonatkozású ügynöki jelentést adott „Kurucz Tibor” 1967. március 2-án, amikor Poór István közgazdász negyedéves egyetemi hallgató, a *Táskarádió* műsorának külső munkatársa tevékenységéről jelentette Bándi Ferenc rendőr hadnagynak, hogy egy fiatal művészeket foglalkoztató klubot szeretett volna létrehozni a II. kerületben, ahol a hallgatóság táncolhatott is volna. Egyszer maga az informátor – aki szintén indított klubot a Liszt Ferenc téri könyvklubban, és ő is segédkezett Komjáthy György mellett a rádió műsorszerkesztésében – volt ott előadást tartani, és negatív felhanggal állapította meg, hogy a fiatalok leginkább a tánc reményében látogatnak a klubba. Az ügynök jelentett Poór István azon tervéről is, hogy szeretett volna bejutni a televízióhoz vagy a rádióhoz főállásban dolgozni, 1967. november 27-én pedig elmondta, hogy megfigyeltje 1967. november 23-án a pestlőrinci klubban tartott előadást, de ott „hülyeségekbe bonyolódott”, és úgy mutatkozott be, mint a *Táskarádió* zenei szerkesztője. Amikor „Kurucz Tibor” munkadosszióját Bándi Ferenc rendőr főhadnagy 1968. december 14-én lezárta, nem javasolta a dosszié megsemmisítését, mert a későbbi operatív munka szempontjából „Kurucz Tibor” jelentéseit vagy azok egy részét informatívnak tartotta. Megállapította azt is, hogy a jelentésekben „felmerült problémák ellenőrzöttek és azok a valóságot tükrözik”. Cintula méltatlankodása már csak azért is tanulságos, mert a sajtópolémia kibontakozása után e sorok írója együtt szerepelt Csepregi Éva, Zoltán Erika és Várkonyi Attila társaságában Keresztes Tiborral is a Kádár-rendszer diszkózási szokásairól készített *Hogy volt?!* című múltidéző MTVA televíziós műsorban, amelyben egymás mellé ültették őket, ám Cintula állambiztonsági múltjáról egy szó sem esett. Ez lehetett tudatos szerkesztői fogás, mondván, nem erre szeretnék terelni a beszélgetés fonalát, de pusztán tájékozatlanságból fakadó hiányosság is a műsor készítői részéről (*Diszkó a Kádár-rendszerben. Hogy volt?! c. műsor a Duna TV-n*, 2018. március 18.).

²⁶ Som Lajos saját elmondása szerint „Professzor” fedőnéven jelentett a hálózatban, de erre vonatkozó irat nem lelhető fel az ÁBTL-ben (Som Lajos személyes közlése, 2016. június 5.). Révész Sándor, a Piramis együttesének énekesek pedig kifejezetten cáfolta, hogy Som Lajos felfedte volna előttük ügynöki mivoltát (elhangzott a *Gúzsba kötve táncolni* című beszélgetésen a Wosinsky Mór Megyei Múzeumban, 2020. február 12-én).

hogy ebből baja lehet. Így tett Szikora Jenő táncdalénekes,²⁷ az R-GO együtttest vezető Szikora Róbert édesapja is, aki a visszaemlékezések szerint a vidéki turnék során a gépkocsiban úgy szidta a kommunista rendszert és „alkalmazottait” – nyilván elsősorban a könnyűzenei intézmények hivatalnokait értve alattuk –, hogy az autóban ülőknek le kellett csendesíteniük, még akkor is, ha alkalomadtán egyetértettek vele. Attól tartottak ugyanis, hogy kárt okoz a jelenlévők renoméjának, hiszen nem tudhatták, mikor van velük besúgó vagy akár olyan személy, aki a róluk szóló információk továbbadásával árthatna nekik.²⁸ Szikora Jenőt ez nem érdekelte, mert – mindamelllett, hogy az utókor elismeri bátorságát – valószínűleg nagyobb biztonságban érezte magát az autóban, mint ha a színpadon mondogatta volna ugyanezt. Másrészt lehet, hogy az volt a meggyőződése, hogy emiatt neki a haja szála sem görbülhet, mert az addigi tapasztalatok túlnyomórészt valóban azt mutatták, hogy a pártállami rendszer bírálataért csak akkor jár retorzió, ha nagy nyilvánosság előtt történik.²⁹ Ez utóbbira kitűnő példa Bródy János 1973-as bírósági ügye, amikor a diósgyőri popfesztiválon a rendőrséghez intézett – egyébként teljesen jó szándékú – mondataiért bíróság előtt kellett felelnie.³⁰

²⁷ Szikora Jenő a táncdaléneklés mellett rendszeresen szervezett haknikat, vidéki fellépéseket kollegáinak. A magánszervezés viszont tilos volt a pártállami rendszerben, emiatt egy alkalommal nyolc hónapra eltiltotta a színpadtól az ORI 1975-ben, mert esetében bebizonyosodott a menedzselés – szocialista tevékenységektől idegen – vádjá. Egy, Kulturális Minisztériumban keletkezett jelentés úgy állította be őt, mint aki pusztán a szervezésért, kvázi munka nélkül kapott pénzt, hiszen nem lépett fel. Ennek alátámasztására hozta a tárca a csanádapalotai Kelemen László Művelődési Ház, a környei művelődési ház, a mezőkovácsházi és orosházi járási hivatal és a Szentesi Városi Tanács VB Művelődésügyi Osztályának igazolásait. A menedzseltek között szerepelt Máté Péter és Ambrus Kyri, akik vallomásaikkal szintén megerősítették a fenti tényeket. Szikora Jenő egyébként visszaesőnek számított, mert az 5714/1971. számú művelődésügyi minisztériumi iratra hivatkozva megemlítette a tárca szakembere, hogy már volt eltiltása ilyen jellegű tevékenységért (MNL OL XIX-I-7-g. 10. d. 5. t. 17 353/1975).

²⁸ Kovács Kati személyes közlése, 2018. június 5.

²⁹ Radics Béla egyik nyílt színi megnyilvánulása is ezt támasztja alá, ugyanis Bors Jenő, a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat (MHV) igazgatója, valamint a Magyar Rádió és az ORI munkatársai jelenlétében tartott meghallgatáson, amit Turán László zongoraművész járt ki zenekarának, a Sakk-Mattnak, Radics Béla szalonképtelen mondatokkal kötötte össze a számokat, s ennek nem kis szerepe lehetett abban, hogy nem adhattak ki nagylemezt. A nem éppen kifogástalan koncerthangzást a jeles alkalmon azzal indokolta a „gitárkirály”, hogy az (általa „kommunista baromnak” titulált) ORI-alkalmazott alacsonyán állapította meg a gázsijukat, s emiatt nem lehetett jó hangfelszerelésük (Csatári 2015: 187).

³⁰ A közhiedelemmel ellentétben Bródy valóban komolyan gondolta, hogy a koncert sikeres biztosítását és a rajongóknak szervezett szálláslehetőséget megköszöni a rendfenntartó szerveknek, így a rendőrségnek is, csakhogy a rendfenntartók a Bródytól megszokott áthallásos mondatokat vélték mindebből kihallani, ezért magukra vették és provokációnak minősítették a köszönetnyilvánítást. Kisvártatva vádindítványt nyújtottak be ellene, beidéztek tanúként, majd – immáron a kádári konstrukciós perekre emlékeztető vérfagyasztó módon, karkai fordulattal élve – gyanúsítottként hallgatták ki, és közölték vele, hogy államellenes izgatással vádolják. Később ez hatóság elleni izgatásra enyhült, ami lényegében a rendőrség elleni hangulatkeltést jelentette. Házkutatást tartottak az otthonában, és nem engedték Budapest közigazgatási határán kívülre. A rabosítás során, amikor az ilyenkor szokásos módon három oldalról is portréfotót készítenek

A rendszerváltás utáni visszaemlékezések színes tárháza nyílik ki előttünk, amikor valamiféle apropó kapcsán az állambiztonsági téma előkerül a zenészek körében. Azt nem lehet tudni, hogy van-e valamiféle különbség akkor, amikor a muzsikuskok egymás között, illetve amikor történéssel beszélgetnek – gyaníthatóan van –, de az biztos, hogy sokuknak van története ezzel kapcsolatban, és ki-ki vérmérséklete és egyéni megítélése szerint foglal állást ez ügyben. Kóbor János,³¹ az Omega frontembere arról beszélt, hogy amikor 1969-ben a Semmelweis utca 1. szám alatt működő ORI³² székháza elől éppen indulófélben voltak Pécsre, az akkori egyetlen koncertszervező cég által szervezett bulira, dobosukat, az ügyintézésből visszasiető Laux Józsefet a zenekar kisbuszánál néhány rendőr igazoltatta. Ez a korabeli viszonyok között nem is volt csoda, hiszen hosszú hajukkal és extravagáns öltözékükkel kiríttak a sorból, így szinte már hozzászoktak az örökös végzáláshoz. Ezúttal azonban keményebb retorzióban részesültek: Lauxot beültették a rendőrautóba, veszélyeztetve ezzel a koncert megtartását. Hogy mégsem esett kútba az aznapi fellépés, az részben a közeli Puskin mozi-ból kijövő egyetemistáknak volt köszönhető, akik kapták magukat, és nem kis merészségről téve tanúbizonyságot, nemes egyszerűséggel felemelték a rendőrautót úgy, hogy a négy kereke indítás közben a levegőben elkapart. Végül mégis el tudták vinni az Omega dobosát, de erre Kóborék az ORI-ügyelőként melléjük beosztott Fényes Lászlónak elpanaszolták, hogy mi történt velük, aki egyből telefonált a rendőrrésre, hogy azonnal engedjék el Lauxot. Mivel Fényesről köztudott volt ÁVH-s múltja, a zenekar nemigen csodálkozott azon, hogy gyors

tek róla, és sorszámot írtak a fénykép alá, ami 68-ra végződött, Bródy hidegvérrel odavetette az egyik nyomozótisztnek, hogy biztosan azért ez a szám, mert 1968 óta tartják megfigyelés alatt. Bár erre természetesen nem kapott egyértelmű választ, a metakommunikációból érezhető volt, hogy nem állt messze az igazságtól (Bródy János személyes közlése, 2016. június 2.). Az ügy Keszler Pált is megmozgatta (noha nem az ORI rendezte a rockfesztivált), ugyanis Aczél Györgynek írt feljegyzése szerint szeretne volna, ha a popfesztiválok megrendezését a későbbiekben kifejezetten az ORI-ra bizza a hatalom. Az ORI igazgatója óvatosságból ki is adta beosztottainak: minden fesztivál előtt az ő személyes beleegyezését kell kérni (MTAKK Ms 6034/240-247; MNL OL XXVI-I-67 38. d. 1974. április 12., 41. sz. igazgatói utasítás).

³¹ Kóbor Jánosról és az Omegáról meglepően kevés irat maradt fenn az állambiztonsági jelentések között. „Farsangi” a belügyi tiszteknek Kóborról leírta, hogy politikailag ellenséges nézeteket nem vallott, volt egy autója, és édesapjával élt egy háztartásban, miután már elvégezte a műgyezetemet, de még a diplomamunkáját nem védte meg (ÁBTL 3.1.2. M-37 864. 56–57). Végül „Papp Ferenc” 1970 márciusában egyesével írt néhány soros jellemzéseket a zenészekről, amelyekből kiderül, hogy egyáltalán nem viseltettek ellenségesen a Kádár-rendszerrel szemben. Kóborról megjegyezte, hogy „kilóg az együttesből életmódja miatt” (ÁBTL 3.1.2. M-39 755. 198–200).

³² Az ORI 1958 és 1991 között működött belföldi koncertszervező monopolcég volt, az Állami Hangverseny és Műsorigazgatóság jogutódjaként. Lakatos Éva, Keszler Pál, Bulányi László, Bali György és Gál Iván igazgatóként, majd a rendszerváltáskor Gödöllői Lajos kormánybiztosként állt az élén. Mint cenzurális intézmény kiadta a működési engedélyeket, amennyiben az ORI-vizsgákon megfelelték a művészek, illetve megállapította a fellépti díjukat. A zenészeket tudásuk alapján A, B, C vagy D kategóriába sorolta, amely egyúttal meghatározta fizetésüket is. A koncerteket egyrészt az ORI maga szervezte a vele szerződésben álló zenészeknek, másrészt a muzsikuskok által lekötött koncerteket előzetesen jóvá kellett hagynia (Csatári 2015: 71–78).

sikerrel járt, és a dobos végül velük együtt érkeztetett meg Pécsre. Az énekes tehát a tömeg erején túl a siker másik tényezőjeként az egykorvolt állambiztonsági tisztek rendőrségre gyakorolt, még a hatvanas évek végén is létező befolyását említette. Visszaemlékezése szerint Fényesnek, aki az igazgatási osztályvezetői posztig jutott a ranglétrán az ORI-ban az „elbocsátott légió” tagjaként, reflexből szalutáltak a rendőrök.

Az Omega más aspektusból, de még Romániában is megtapasztalta az állambiztonság hatalmát. Két teltházas koncert után a szállodában fáztak, ezért kérték a recepción, hogy átmelessenek másik szobákba, ahol jobb a fűtés. Meglepő módon a portás kertelés nélkül kijelentette, hogy erre nincs mód, mert csak azokban a helyiségekben vannak lehallgató-készülékek, ahová őket elhelyezték. Erre Kóbor így emlékszik:

„Kicsit furcsán néztünk egymásra, hogy ezt ennyire nyíltan közölték, de tudomásul vettük. Tudtuk ugyanis, hogy ott nyíltan megfigyelnek bennünket, nem is tulajdonítottunk neki különösebben nagy jelentőséget, főleg annak fényében, hogy soha nem kerültünk emiatt slamasztikába. A romániai turnévezetőnk sem rejtette véka alá, hogy jelentenie kell rólunk, de megnyugtatóan bennünket, hogy semmi dehonosztalót nem ír. Ez volt a tapasztalatunk egyébként Bukarestben is, ahol sokféle alapon támadhattak volna bennünket, leginkább azért, mert rengeteg magyar embert vonzottak a fellépéseink.”³³

A legendás Budai Ifjúsági Parkban a már-már balladai homályba vesző állambiztonsági koncertfelvételekre is fény derült az interjúk során. Németh Gyula, aki 1979–1982 között vezette az intézményt, arról beszélt, hogy neki a fenntartó Fővárosi Tanács utasításba adta, hogy nyitvatartási időben, 17 és 22 óra között a térmikrofonokat be kell kapcsolni, amivel egyrészt az Ifipark saját magát is lefedhette, ha bármiféle atrocitás alakult ki, másrészt ezeket a felvételeket elkérhette az állambiztonság is. A legfontosabbak ezeken a hangszalagokon az összekötő szövegek voltak, mert így derülhetett ki, hogy lázítottak-e a zeneszerek a rendszer ellen. A szalagokat azonban nem archiválták, hanem mintegy két hét elteltével újabb koncerteket vettek fel rájuk, mivel hozzávetőleg mindössze húsz volt belőlük.³⁴ Németh Gyula utódja, Nádor Katalin – aki Plainer Tibor igazgató helyettese volt, de a gyakorlatban ő felelt az intézmény zenei programjainak szervezéséért, s ugyancsak ő vezényelte le a kultikus koncerthelyszen 1984. szeptember 23-i kényszerű bezárását is –, szintén úgy emlékszik, hogy a sok-sok hangfelvétel meglepte az Ifiparkban csak a legenda része, nem létezett ennyi, s a megmaradt mintegy 20 darabot, amikor az Ifipark pótlására létrehozott Petőfi Csarnok (PeCsa) osztályvezetője lett, ő maga vitte át az utódintézménybe, ahol

³³ Interjú Kóbor Jánossal, 2019. április 6.

³⁴ Interjú Németh Gyulával, 2018. május 30.

állítólag nyomuk veszett.³⁵ Egy biztos: ma hivatalosan senki nem rendelkezik ezekkel a felvételekkel, legalábbis még nem állt elő velük.

Nádor Katalinnak egyébként, azon túl, hogy az állambiztonság számára fontos objektumokban dolgozott folyamatosan, meggyűlt a baja a belügyi szervekkel. A nyolcvanas évek legelején az avantgárd URH és Bizottság együtteseket felléptette az FMH-ban, de az URH koncertje után felhívták a Belügyminisztériumból azzal, hogy szeretnének vele találkozni. Az Andrássy úton lévő Trojka presszóban az után érdeklődtek, miért karolta fel ezeket az alternatív bandákat. Amikor azt válaszolta, hogy egyrészt neki, másrészt a közönségnek is tetszik ez a zene, megpróbálta beszervezni az állambiztonság operatív tiszteje, azt kérve, hogy jelentsen ezekről a zenekarokról, koncertjeik körülményeiről, de ő erre nem volt hajlandó. Ahogy fogalmazott:

„Pechjük volt velem, mert engem nem lehetett semmivel megszarolni, nem voltak zűrös ügyeim, ráadásul édesapám, Nádor György magas rangú kommunista politikus, az 1974-ben létrehozott Állami Ifjúsági Bizottság titkára volt. Szóltam is neki, hogy mi történt, ő pedig valószínűleg intézkedett, mert ezek után a kádári titkosszolgálat nem kereste a társaságomat. Ráadásul ez az állambiztonságnak is kínos lehetett, mert kiderült, nem tudták rólam, hogy pártfunkcionárius gyereke vagyok, párttag vagy közeli családtagja pedig nem is lehetett ügynök, ezt az akkori szabályozás nem engedte. Még annyi következménye volt ennek, hogy – valószínűleg a pártközpontból – telefonon leszóltak az igazgatónknak, hogy ne erőltsük az alternatív együttesek felléptetését, mire nekem is szólt a főnököm, hogy hagyjak fel ezzel. Ilyen légkörben kapóra jött nekem, hogy az első FMH-s felettesem, Gál Iván hívott az IRI-be művészeti előadónak 1982-ben.”³⁶

Arra, hogyan lehetett nemet mondani a belügyi szerveknek, ezen a triviális történeten kívül Nagy Feró³⁷ esete is jó példával szolgál, akit hasonló körülmények között, és immáron a Beatrice botrányai közepette próbált meggyőzni – elmondása szerint – két bőrkabátos rendőr, hogy jelentsen a rajongóiról. Ígéretük szerint, amennyiben ebbe beleegyeznek, a villamosmérnöki államvizsgát is letehetné volna. A rocksztár úgy látja ennyi idő távlatából, hogy bizony neki a beszélgetésnek ezen a pontján jutott el a tudatáig, hogy be akarják szervezni, mert egészen addig gyanútlanul beszélgetett velük, bár már az sem tetszett neki, hogy a közönsége kábítószerezési szokásait firtatta a két hivatalos egyén. A végén ő is nemet mondott, aminek következtében zenekarát ellehetetlenítették, így

³⁵ Interjú Nádor Katalinnal, 2016. december 4. Nádor 1975 és 1982 között a Fővárosi Művelődési Ház, azaz az FMH, majd egy évig a KISZ felügyelete alatt álló Ifjúsági Rendező Iroda, azaz az IRI programszervezője volt.

³⁶ Interjú Nádor Katalinnal, 2016. december 4.

³⁷ Nagy Feróra a kádári titkosszolgálat kifejezetten nagy erővel állt rá, figyelődösséit nyitva számára. Számos ügynök jelentett róla és zenekaráról, erről részletesen: Csatári 2012.

1981. augusztus 22-én felozlott a Beatrice, Nagy Feró pedig a mai napig nem szerezte meg diplomáját.³⁸

Nádor Katalin úgy emlékszik – és ebben aligha kételkedhetünk –, hogy a PeCsában mindig volt III/III-as ügynök. Amikor 1991-től igazgatóhelyettes lett, meglátása szerint elődjének azért kellett megválnia a posztjától, mert kiderült róla, hogy III/III-as ügynök volt. Természetesen a PeCsában is az igazgató kötelessége volt az állambiztonsággal való hivatalos kapcsolattartás, de az még a korabeli terminológia szerint sem minősült besúgásnak, hanem hivatalos kapcsolatnak. Tehát aki ezt a posztot elvállalta, az egyúttal azt is belátta, hogy ezzel a munkakörrel együtt jár ez a tevékenység is. Nádor Katalin elmondta, neki a PeCsában osztályvezetőként nem kellett ilyet tennie, de az Ifiparkban kellett munkaértékeléseket írnia, amelyek a Fővárosi Tanács VB Közművelődési Osztályának szóltak. A PeCsa állambiztonsági felügyelete mellett a fenntartó felettes szerv, a Fővárosi Tanács ellenőrzése is megmaradt az interjúalany emlékezetében, ami abban nyilvánult meg, hogy le kellett nekik adniuk a koncerteken elhangzó dalok szövegeit. Megemlítette az osztrák alternatív művészekből álló csapat, a Drahdwaberl polgárpukkasztó happeningjének szocialista erkölccsel való összeütközését – noha nem tiltották be a darabot –, illetve a VHK egyik koncertjét, melynek során a Fővárosi Tanács VB Művelődési Főosztálya közművelődési osztályvezetőjének, Kiss Lajosnak a helyszínen el kellett magyarázni, hogy mi is történik a színpadon. Ez nehéz feladat lehetett, hiszen egy VHK-koncertet nemigen lehet kommentálni – mindenesetre az ügyből nem lett retorzió.³⁹

Hajnal Gábor, az IRI 1982–1985 közötti könnyűzenei csoportvezetője elmondása szerint az IRI szoros kapcsolatot ápolt a belügyi szervekkel, ami számára akkor vált világossá, amikor olyan koncerteket szerveztek, amelyeket nem hirdettek meg kellőképpen, ő pedig azon aggódott, hogy nem lesz elegendő közönség. Kollégái megnyugtatták, hogy nem kell félni, lesznek elegen, aminek volt is valóságalapja, mert rendőrök jöttek el civilben szórakozni azokra a rendezvényekre. Az állambiztonsággal való hivatalos kapcsolatfelvételét egyenesen bizarrnak nevezte, melynek során

„bejött az igazgatói irodába a III/III. csoportfőnökség Ifjúságvédelmi Osztályáról egy tartótiszt, aki az IRI belügyi összekötője volt, és amikor először találkoztunk és be akartam neki mutatkozni, azt mondta: »Szia, Gábor, hogy vagy?« Na, erre ledöbben-tem, de egyúttal tudatosodott bennem, hogy az állambiztonság addig is megfigyelte munkámat, ugyanakkor ezzel immáron hivatalossá vált a kapcsolatunk, hiszen szinte ott élt közöttünk. Ő volt az a nevezetes Gábor Róbert, aki a könnyűzenei élet ügynökeit fogta össze, és beszámoltatta őket átlag kéthetente.”

³⁸ Interjú Nagy Feróval, 2005. november 15.

³⁹ Interjú Nádor Katalinnal, 2016. december 4.

Elmondása szerint Gábor Róbert mindenkivel igyekezett jóban lenni a könnyűzenei szcénában, s közvetlen stílusa sokakat meg is nyert, így gyakorlatilag mindenről tudott a szakmában. Sőt, amikor Hajnal Gábor a P. Mobilnak szervezett úgynevezett hajós turnét a Duna-parti városokban, sokat segített neki, habár később a turné során támadt némi bonyodalom. Schuster Lóránt zenekarvezető Esztergomnál ugyanis kizárólag piros, fehér és zöld lámpákat gyújtatott meg koncert közben, és az akkori csehszlovák–magyar határon bemondta a mikrofonba, hogy az együttes szeretettel üdvözlí a Duna túlsó oldalán zenét hallgató magyarokat. Hajnal Gábort felelősségre vonta másnap az irodában a főnöke, Gál Iván, de Gábor Róbert segített elsimítani az ügyet, amivel szintén elnyerte az IRI vezetőinek bizalmát. Egy másik alkalommal pedig állítólag Gál Ivánnak egy gépkocsis gyorshajtási ügyét sikerült eltussolnia.⁴⁰

A Bojtorján együttes vezetője, Kemény Győző szintén speciális szemüvegen keresztül látja saját karrierjük és az állambiztonsági szolgálatok kapcsolatát. Az 1974-es NDK-beli koncertjeikre visszaemlékezve kitért arra, hogy amikor az ott dolgozó magyar vendégmunkásoknak játszottak,⁴¹ megtapasztalhatták az NDK-s lányok rajongását, mivel ők kifejezetten szerették a magyar férfiakat. Mint mondta, azért számítottak „jó partinak”, mert ha férjhez mentek volna hozzájuk, segítségükkel elmenekülhetek volna a Stasi által szigorúan ellenőrzött NDK-ból.⁴² A Bojtorján az amerikai countrysztárt, George Hamilton IV-et is kísérté Magyarországon a nyolcvanas évek elején, ami nem kis megtiszteltetés volt a magyar zenészeknek. Jelenlegi tudásunk alapján ugyanakkor kijelenthető, hogy az állambiztonság is megbízott bennük, mert annak ellenére, hogy számos nyugati zenésszel ápolitak viszonylag szoros kapcsolatot, gyakorlatilag alig lehet fel róluk ügynöki jelentés. Egyedül „Dalos” említette meg őket egy 1983. augusztusi, semmitmondó szövegben,⁴³ amire Kemény Győző így reagált:

„Nem tudjuk elhinni, hogy nem születtek rólunk ügynöki jelentésekről szóló iratok, de a jelenlegi helyzet tényleg az, hogy ilyen nemigen találni a levéltárban, pedig utánanéztünk. Egy olyan együttes, amely négy év alatt háromszor járt az Egyesült Államokban a Kádár-rendszerben, ráadásul ott nem kis médianyilvánosságot kapott, tagjai pedig bejártak az amerikai nagykövetségre, amelynek vezetője, Mark Palmer és kultúrattaséja 1989-ben a zenekarvezető lakásán bulizott sokadmagával, minden bizonnyal kivívta a kádári állambiztonság figyelmét. Csak arra tudunk gondolni, hogy ezeket az iratokat megsemmisítették, ahogy erre a sorsra jutott még nagyon sok

⁴⁰ Interjú Hajnal Gáborral, 2016. október 18.

⁴¹ Az együttes a továbbiakban is többször fellépett az NDK-ban, egyebek mellett 1976-ban a magyar–NDK barátsági tábor kulturális rendezvényein (*Békés Megyei Néptűrság* 1976. szeptember 21. 4).

⁴² Interjú Kemény Győzővel, 2018. január 3.

⁴³ ÁBTL 3.1.2. M-41 343. 59–60.

más együttes és ügynök irata is. Elenyésző az esély rá, de még mindig bízunk benne, hogy esetleg ezután kerülnek majd a rólunk szóló iratok a levéltárba.”⁴⁴

Az 1981-es NSZK-beli szereplésük⁴⁵ kapcsán is hangsúlyozták a zenekar tagjai, hogy a magyar szervek eleinte egyáltalán nem segítettek őket a kijutásban, és ebben az esetben is erősen valószínűsítették, hogy állambiztonsági megfigyelés alatt voltak.⁴⁶

Jelentős realitásérzékről és önmérsékletéről tesz ugyanakkor tanúbizonyságot Kemény Győző, amikor a szocialista országokban tett látogatásai kapcsán megjegyezte: arra a kérdésre, hogy érezték-e azt, hogy a belügyi szervek megfigyelik őket, a választ nyilvánvalóan befolyásolják a mai ismereteik, annak tudata, hogy azóta tudják,

„Magyarországon is besúgók hada vette körül a könnyűzenei életet, illetve épült be szervesen abba, nemritkán a muzsikuskok is a Kádár-rendszer tégláivá váltak. De minden bizonnyal külföldön is szorosan nyomon követték útjainkat, csak mi akkor erre egyáltalán nem figyeltünk fel. Azt biztosra vehetjük, hogy a tolmács jelentett rólunk. 1975-ben egy Anatol nevű fiatalember volt ezen a poszton Szovjetunióban [...]. Neki még magyar rokona sem volt, ettől függetlenül szépen megtanulta a nyelvünket. Ő volt a beépített ember, és ilyenkor a magyar Interkoncert olyannyira megbízott szovjet elvtársaiban, hogy nem is küldött ki a maga részéről ügyelőt, megelégedett azzal, hogy a szovjetek adtak mellénk valakit tolmácsként, aki már a repülőtéren vagy a vasúti pályaudvaron várt minket az érkezésünkkor.”⁴⁷

A szovjet vendéglátóipari rendszer jellegzetes figuráit, a gyezsurnajákat ugyancsak megemlítette mint akik szerves részei voltak az ottani államvédelemnek, és ebben minden bizonnyal nem tévedett. A helyzeti előnyéből fakadóan a szállóvendégek magánéletét firtató titkosszolgálat abszurd viszonyainak ecsetelésébe azonban vegyült némi humor:

„Ezek a megbízott felügyelők, akik általában idősebb asszonyok voltak, minden emeleten ott voltak a szállodákban a Szovjetunióban, és árgus szemekkel figyelték, ki melyik szobába tér be. Még abba is beleszóltak, hogy kiket viszünk fel magunkkal, így sokszor kényszerültünk becsapni őket, ugyanis lefizetni nem engedték magukat, gondolom az állásukkal játszottak volna. Ez úgy zajlott, hogy egyikőnk elterelte

⁴⁴ Interjú Kemény Győzővel, 2018. január 3.

⁴⁵ Egy disszidens, müncheni illetőségű barátjuk, bizonyos Végvári Sándor, aki Amerikából települt a nyugatnémet államba és bendzsón is játszott, volt az, aki sok koncertet szervezett nekik az NSZK-ban. Itt tősgyökeres német hallgatóság előtt ugyanúgy játszottak, mint amerikai katonai bázison. De Kemény Győző Münchenben élő unokatestvére is szervezett nekik fellépéseket különböző countryklubokba (interjú Kemény Győzővel, 2018. január 3.).

⁴⁶ Ennek az ÁBTL-ben nincs nyoma, de a nagy iratmegsemmisítési hullám miatt egyáltalán nem zárható ki, hogy a Bojtorján együttes tagjait megfigyelték.

⁴⁷ Interjú Kemény Győzővel, 2018. január 3. Ez a beszámoló megtalálható: Csatári 2018: 81.

a figyelmüket, elhívta a posztjáról mondjuk azzal az ürüggyel, hogy elromlott a vilány, míg a másikunk bevitte magával a lányokat, akik hozzánk jöttek a koncertek után a rajongók közül. A hosszabb folyosókon, ahol kanyarok is voltak, még a fordulóknban is ültek ezek a felügyelő asszonyságok, nehogy legyenek olyan holtterek, amelyeket nem látnak be. Csak akkor csodálkoztak, amikor látták a lányokat tőlünk kijönni, de olyankor mindig kikísértük őket, így nagyobb atrocitásba nem keveredtek. Ezek a gyezsurnaják szinte biztos, hogy a szovjet belüghöz voltak bekötve, oda kellett jelentéseket írniuk. Ez a rendszer tehát szemtelenül és nyíltan, mondhatni arrogáns módon mászott bele a privát életünkbe, és vigyázott a szocialista erkölcsre.”⁴⁸

A Bojtorján együtttest a Zeneműkiadó könnyűzenei referenseként Nyugat-Európában menedzselő Knisch Gábor viszont már-már a naivitásig volt érdektelen a témában. A belügyi elhárítási rendszerről állítása szerint⁴⁹ akkoriban azt sem tudta, hogy létezik, annak ellenére, hogy a könnyűzenei, illetve általában a kulturális intézményekkel, így az ő munkahelyével is az összekötő tisztek rendszeresen tartották a kapcsolatot.⁵⁰ Végvári József⁵¹ operatív tiszttel, aki a könnyűzenei intézményeket rendszeresen felkereste, elmondása alapján soha nem találkozott, még hírből sem hallott róla, csak a rendszerváltozáskor, amikor a Dunagate-botrány miatt ismert lett a neve. Ugyanakkor megdöbbenetek a zenész berkekből időközben kikerült ügynökügyek, még akkor is, ha ma már ő is gyanítja, hogy lehallgatták a telefonjait, esetleg felbontották a leveleit. Azt pedig, hogy rengeteg külföldi utazása ellenére nem akarták beszervezni, azzal magyarázta, hogy az üzletkötéseken kívül nem volt nyüzsgő alkat, nem barátkozott senkivel, amolyan „magányos farkasként” emlegették a szakmában.

Szerinte „az egész ügynök-ügy túl van lihegve”, mert „nem ártottak ezek az emberek annyit a szakmának, mint ahogy azt egyesek megpróbálják beállítani”.⁵² Példaként Vikidál Gyulát hozta fel, aki „Dalos”⁵³ fedőnév alatt jelentett az állambiztonságnak „javarészt érdektelen dolgokat, amivel a Belügyminisztérium nemigen tudott mit kezdeni”. Elmesélte azt is, hogy egy alkalommal jóformán sorsfordító helyzetben találkozott vele, melynek során tudatosodott benne, hogy az a szituáció egyáltalán nem arra vallott, hogy Vikidál bármilyen módon irányí-

⁴⁸ Interjú Kemény Győzővel, 2018. január 3.

⁴⁹ Vass (szerk.) 2018: 198–222.

⁵⁰ Ennek ellenére Knisch Gáborról érdemben nem szóltak állambiztonsági jelentések.

⁵¹ Végvári József a Belügyminisztérium III/III. csoportfőnökségének könnyűzenei referens operatív tisztje volt 1977-től csaknem a rendszerváltozásig (Havas–Végvári 1990).

⁵² Vass (szerk.) 2018: 198–222.

⁵³ „Dalos” a hazai rockszcéna jelentős részéről írt jelentést a III/III. csoportfőnökség operatív tartótisztjének, Gábor Róbertnek 1979 és 1986 között. Írt egyebek mellett a P. Mobilról, a Beatricéről, a Hobo Blues Bandról, akkori saját zenekarairól, a Dinamitról és a P. Boxról, de a többek közt az általa alakított Koppány szerepéről ismertté vált *István, a király* című rockoperáról is. Jelentéseiről elmondható, hogy azokkal valóban nem okozott kárt senkinek, látszik rajtuk, hogy túlnyomórészt a látszat kedvéért írta őket, még az is előfordult, hogy a *Magyar Ifjúságból* másolt ki egy cikket jelentés gyanánt (ÁBTL 3.1.2. M-41 343).

totta volna az eseményeket. Amikor ugyanis Vikidál Gyula el akart menni a P. Mobilból a Dinamitba 1979-ben, Galla Miklós akkor még rockzenei újságíróval és Schuster Lóránttal, a P. Mobil vezetőjével hármasan próbálták jobb belátásra bírni. A megbeszélés eredménytelen maradt, pár hónapra rá pedig Knisch találkozott az énekessel az MHV Rottenbiller utcai stúdiójában, aki örvendezve mesélt neki az új Dinamit-lemezről. Ebből arra következtetett, hogy örül a döntésének, mert előre tudott lépni az új együttesével, de szerinte az egyáltalán nem bizonyítható, hogy Vikidál irányította volna a zenekari tagságot. Az önálló nagylemez lehetőségéről ugyanakkor el tudja képzelni, hogy az akár egyfajta ellenszolgáltatás is lehetett a belügyi együttműködésért.

A következő három táncdalénekes karrierje szempontunkból összekapcsolódik: jelenleg nem található róluk érdemi jelentés a belügyi szervek részéről, ugyanakkor határozott véleményük van a pártállam által generált titkosszolgálati rendszerről. Az emlékeik egymástól eltérő módon ragadják meg a témát, másra helyezik a hangsúlyt, illetve mást tekintenek lényeges momentumnak, narratívájukban mégis van némi hasonlóság, mégpedig az, hogy meglehetősen távolságtartással viseltetnek az ilyen irányú tevékenység iránt.

Bakacsi Béla, az 1962-es *Ki mit tud?* egyik győzteseként utazhatott a VIT-re Helsinkibe. Az indulás előtti utolsó eligazítást Marosán Györgytől kapták:

„[Aki] ordítva tartott kiselőadást a rothadó kapitalizmusról, szigorúan megtiltva nekünk, hogy nyugatiakkal barátkozzunk. A társaságba természetesen be voltak építve az elvtársak, nagyjából tudtuk, hogy kit hova tehetünk a társaságban. Jöttek velünk a Belügyminisztériumból is, de ezt akkoriban nem tekintettük különösebb szenzációnak, jóformán magától értetődő volt, hogy vigyáztak ránk, nehogy disszidáljunk, de ezt végül senki nem tette meg.”⁵⁴

Bakacsi Béla megemlítette, hogy 1966 őszén a Szovjetunióban szerepelt opera-, népdal- és táncdalénekesekkel, balett-táncosokkal, és ott is kirendeltek melléjük felügyelőket, igaz, ők nem a kádári titkosszolgálat emberei voltak, hanem hivatalos kapcsolatok. Ugyanígy az ORI ügyelői státuszban lévő munkatársai is gondosan őrködtek felettük, olyannyira, hogy ezek az ORI-beosztottak éjszaka a szállodák folyosóinak végén sámlin virrasztva vigyáztak a „szocialista erkölcsre”, nehogy átjárkáljanak egymáshoz a fiatal művészek.

Korda Györgyöt, az 1967-es táncdalfesztivál egyik győztesét elmondása szerint békén hagyták a belügyi alkalmazottak, egyszer sem keresték meg, hogy beszervezzék ügynökné. Véleménye szerint azt gondolhatták róla, hogy apolitikus hozzáállása miatt teljesen alkalmatlan arra, hogy megfigyelje zenésztársait. Elismerte ugyanakkor, hogy soha nem kutatták át a vámosok a csomagjait, hagyták, hadd hozzon be bármit külföldről. Erre példaként hozta fel, amikor 1973-ban két és fél hónapra először járt az Egyesült Államokban és Kanadában

⁵⁴ Interjú Bakacsi Bélával, 2016. június 3.

az Interkoncert⁵⁵ szervezésében Jákó Vera magyarnóta-énekesnő, Harangozó Teri táncdal-énekesnő, Rónaszéki András humorista, illetve egy háromtagú zenekar társaságában, és hazatérésükkor a repülőtéren egyedül neki engedték meg közülük, hogy a zöld folyosón jöjjön be, a többieket mind átvilágították. Jól mutatja a diktatúra állampolgárainak paranoiáját Korda György másik története, amelyben ügynöki provokációtól tartott feleségével, Balázs Klárral együtt:

„Amikor 1988-ban Ausztráliában voltunk Klárikával, a sydney-i konzul vendégségbe hívott bennünket, és végighallgattuk, hogy szidja a Kádár-rendszert. Én az asztal alatt finoman lökdöstem Klárikát, hogy ne reagáljon ezekre a megjegyzésekre, mert akkor még azt hittem, biztosan provokálni akart minket. Utólag, nem sokkal uttlétünk után kiderült, hogy nem minket akart tesztelni, hanem egész egyszerűen tájékozott volt a politikában, és már tudta, hogy Kádárnak mennie kell. Mi viszont, akik nem voltunk naprakészek ezekben a kérdésekben, alig mertünk megszólalni vagy állást foglalni.”⁵⁶

A táncdalfesztiválok másik nagy sztárja, Poór Péter a családja antikomunizmusával magyarázta azt, hogy vélhetően megfigyelték, noha ennek az állambiztonsági levéltárban nincs nyoma. Mint mondta, a Magyar Rádió zenei főosztályvezetője, Faludi Rezső⁵⁷ nem nagyon kedvelte, mert – egyébként helyesen – úgy vélekedett róla, hogy az énekes nem áll feltétlenül a Kádár-rendszer mellett. Ezt a neki a kollégáikról jelentgető rádiós alkalmazottaktól is tudhatta, akik persze szimplán csak „árulkodtak”, tehát nem belügyi bomlasztó munkát végeztek. Poór Péter visszaemlékezik arra, hogy amikor kocsiban utaztak a vidéki fellépésekre, utazás közben sokszor nem rejtette véka alá lesújtó véleményét a pártállami rendszerről. A hatalom erről közvetlen forrásból, maguktól az ügynököktől is tájékozódhatott, de saját bevallása szerint egyáltalán nem lepődne meg, ha a tánczenészekről is egyre-másra derülne ki, hogy kik voltak közülük besúgók. Elárulta, hogy őt is próbálták sikertelenül beszervezni, ami az ellenállásán bukott el. Az operatív tisztek arra kérték, hogy mondja el nekik időnként, hogy miket látott-hallott a környezetében, ki mit mond az egyes eseményekről. Ezt elutasította, mert úgy érezte, nem lenne tisztességes a kollégáival szemben. Zenész berkekben ugyanakkor evidensnek tekintették, hogy a Nemzetközi Koncert Igazgatóságban (NKI) és az ORI-ban elég sok „ejtőernyős” landolt a vezetői posztokra a Belügyminisztériumból és egyéb befolyásos helyekről, s így nem

⁵⁵ A Külföldi Impresszáló Irodaként is emlegetett monopolszervezet 1960. július 1-jén vette fel a Nemzetközi Koncert Igazgatóság nevet, ténylegesen azonban csak 1961. január 1-től végzett önálló tevékenységet. Zenei berkekben röviden Interkoncertként emlegették. Monopóliumát 1988 elején veszítette el (Csatári 2007: 64–65).

⁵⁶ Interjú Korda Györggyel, 2016. október 5.

⁵⁷ Faludi Rezső ezt megelőzően a Fővárosi Népi Zenekar vezetője volt, majd a Kádár-rendszerben lényegében végig vezette a főosztályt (Csatári 2016: 287).

kevés hatalomhoz jutottak újra. Pentz Zsoltról, az NKI könnyűzenei osztályvezetőjéről azonban jó emlékei vannak:

„[B]ár arról senki nem tudott pontosan akkoriban, hogy ki volt esetleg beszerelve ügynöknek, csak sejtettük. Az egészben az a legérdekesebb, hogy ezek az intézményi alkalmazottak általában nagyon kedvesen viselkedtek velünk, mégis a rendszerváltás után sorra derültek ki az aktákból, hogy ki jelentett a belügynek. Az ORI-t egyenesen az ÁVO lerakodóhelyének tekintették, és ezt mi is tudtuk. Bulányi László,⁵⁸ aki egy időben az ORI igazgatója volt, egyenesen kérkedett azzal, hogy ott van a ciánkapszula a gyűrűjében, amit alkalomadtán használhat. Ez aztán szinte önbeteljesítő jóslattá vált, mert öngyilkosságot követett el saját szolgálati fegyverével, miközben sokakban élt a gyanú a zenés szakmában, hogy azért kellett meghalnia, mert túl sokat tudott.”⁵⁹

Az Edda frontemberéről közismert, hogy nemigen törődik a múlttal, néha még a sajátjával sem, ennek fényében különösen érdekes Pataky Attila nyilatkozata:

„Nem foglalkoztunk azzal, hogy megfigyelnek-e minket, vagy nem. Kénytelenek voltunk elfogadni, hogy a rendőrök ott álltak a koncertjeinken, és próbáltunk nem törődni a körülményekkel, hanem igyekeztünk az adott lehetőségek között boldognak lenni. Behívatott egyszer magához az Ifipark igazgatója, és azt mondta, hogy nem játszhatjuk a *Vadkutya* című számunkat, mert ha műsoron tartjuk, abból bajunk lehet. Nos, bajunk az mindig lehet, és nem foglalkoztunk az intéssel. Aztán legközelebb már ott voltak az öltönyösök is, és elmondták, hogy nem játszhatjuk azt a lázító dalt. Mondtam, hogy márpedig játszani fogjuk, mert ezek vagyunk mi. Akkor hozzátették, hogy rendben van, de engem akár baleset is érhet. Ennek ellenére játszottuk tovább.”⁶⁰

Pataky Attilának végül nem esett bántódása, legalábbis ebből kifolyólag nem. Egy másik alkalommal, 1981. augusztus 7-én egy tatai koncert vége felé azonban gumibottal verték meg a rendőrök, amiért szórólapokat mert terjeszteni az Eddáról.⁶¹ Ennek a háttérében az állt, hogy a Kádár-rendszer közmondásosan félt az egyéni kezdeményezésektől, ezeknek egyik legveszélyesebbnek ítélt

⁵⁸ Az ORI élén Bali Györgyöt követte 1987-ben Bulányi László, aki 1988. november 4-én önkézzével vetett véget életének, minden bizonnyal az ORI-t ekkoriban ért, a pénzügyi visszaéléseket jogosan firtató gyanúsítások miatt (Csatári 2007: 313–316).

⁵⁹ Interjú Poór Péterrel, 2017. május 6.

⁶⁰ Pataky Attila személyes közlése, 2017. január 18.

⁶¹ Zselencz Lászlónak, az Edda basszusgitárosának személyes közlése, 2019. szeptember 29. Erről a kádári titkosszolgálatok is írtak jelentést, amelyben az állt, hogy Pataky Attila „Fasiszták!”, „Hóhérok!”, „Mi ez, rendőrterror?” kiáltásokkal illette az intézkedő rendőröket, miközben állítólag az őt igazoltatni szándékozó rendőr felé ütött (ÁBTL 2.7.1. NOIJ Komárom – 41, 1981. augusztus 13.).

változata volt a szórólapozás. Így fektették két vállra először ténylegesen, majd átmenetileg képletesen is a zenekarvezetőt, akinek együttese 1983. december 17-én feloszlott, hogy majd 1985. április 14-én, egy Szegeden adott koncerttel Főnix-madárként újraéledjen. Az Edda neve azonban ezután már kevésbé sűrűn szerepelt az állambiztonság jelentéseiben.⁶²

Az állambiztonsági szolgálatok tevékenysége a könnyűzenei életben rendkívül sokféle módon jelent és jelenik meg mind a mai napig a közemlékezetben, ez utóbbit pedig aktívan és folyamatosan befolyásolják a populáris zenei szcéna szereplői. Bár nem választható szét markánsan a megfigyelték és a megfigyelők szerepköre – hiszen az ügynökökről is születtek jelentések a többszörös biztosítás jegyében –, az mindenképpen megállapítható, hogy az érintettek közül ki-ki a saját vérmérséklete, ideológiai beállítottsága és erkölcsi meggyőződése szerint vélekedik erről a még ma sem kibeszélt osztársadalmi traumáról.

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 2.2.2. „Dejkó”, 6-os karton.
- 2.2.2. „Jávor Endre”, 6-os karton.
- 2.2.2. „Kurucz Tibor”, 6-os karton.
- 2.7.1. Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ)
- 3.1.2. M-36 061. „Rátkai András” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-37 864. „Farsangi” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-37 908. „Deák” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-39 382. „Király” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-39 755. „Papp Ferenc” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-40 189. „Vízi József” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-40 245. „Dobos” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-41 158. „Dejkó” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-41 343. „Dalos” munkadossziéja.
- 3.1.2. M-42 182/1. „Sárosi” munkadossziéja.

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

- XXIV.1. A Budapesti Rendőr-főkapitányság iratai, 1959–1963.
- XXXV.1.a.4. Az MSZMP Budapesti Végrehajtó Bizottsága iratai, 1961.

⁶² Ezek egyikét a végül az 1989-es *Szaga van!* címmel kiadott lemezzel kapcsolatban írták, melyet Pataky Attila kezdetben *Még két a nép* címmel szeretett volna megjelentetni egy olyan lemezborítóval, amelyen egy konzervdobozból Kádár János feje látszott volna ki, miközben az énekes ott térdelt volna előtte. Miután Kádár János a lemez kiadásával szinte egy időben elhunyt, okafogyottá és kegyeletstörtévé vált volna a lemezborító, így azt átalakították és a lemez címét is átírták (ÁBTL NOIJ BRFK – 78. 1989. május 12.).

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
XIX-I-7-g A Kulturális Minisztérium Zene- és Táncművészeti Főosztálya iratai, 1975.
XXVI-I-67 Az Országos Rendező Iroda iratai, 1974.
- Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár Kézirattára (MTAKK)
Ms 6034/240–247. Aczél György kéziratgyűjteménye; Aczél György MSZMP KB titkári működésére vonatkozó iratok; Bródy János beatzenész elleni eljárásra vonatkozó iratok, 1973.

Békés Megyei Népiújság, 1976.

- Interjú Bakacsi Bélával, 2016. június 3. (NKA Hangfoglaló Program.)
Interjú Bródy Jánossal, 2016. június 2. (A szerző tulajdonában.)
Interjú Hajnal Gáborral, 2016. október 18. (A szerző tulajdonában.)
Interjú Juhász Előddel, 2016. május 10. (NKA Hangfoglaló Program.)
Interjú Kemény Győzővel, 2018. január 3. (A szerző tulajdonában.)
Interjú Kóbor Jánossal, 2019. április 6. (A szerző tulajdonában.)
Interjú Korda Györggyel, 2016. október 5. (NKA Hangfoglaló Program.)
Interjú Nádor Katalinnal, 2016. december 4. (A szerző tulajdonában.)
Interjú Nagy Feróval, 2005. november 15. (A szerző tulajdonában.)
Interjú Németh Gyulával, 2018. május 30. (NKA Hangfoglaló Program.)
Interjú Poór Péterrel, 2017. május 6. (NKA Hangfoglaló Program.)
Interjú Révész Sándorral, 2020. február 11. (A szerző tulajdonában.)

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Csatári Bence 2007: *A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája*. (PhD-disszertáció.) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- Csatári Bence 2012: A Beatrice-mítosz. Egy zenekar az állambiztonság figyelmének keresztútjában. *Betekintő* (6.) 2. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2012_2_csatari.pdf – utolsó letöltés: 2019. november 21.
- Csatári Bence 2015: *Az ész a fontos, nem a haj*. Budapest.
- Csatári Bence 2016: *Jampecek a Pagodában. A Magyar Rádió könnyűzenei műsorpolitikája a Kádár-rendszerben*. Budapest.
- Csatári Bence 2018: *Vigyázz magadra, fiam! A Bojtorján együttes története*. Budapest.
- Havas Henrik – Végvári József 1990: *A Cég árulója*. Budapest.
- Juhász Előd 1964: *George Gershwin*. Budapest.
- Juhász Előd 1969: *Amerikai variációk. Honolulutól Montreálig*. Budapest.
- Juhász Előd 1972: *Bernstein story*. Budapest.
- Juhász Előd 2007: *Amerikai zenehíd. Észak-, közép- és dél-amerikai találkozások, pillanatképek*. Budapest.
- Révész Béla 2004: Dunagate I. *Beszélő* (9.) 12. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/dunagate-i> – utolsó letöltés: 2019. november 5.

- Sebők János 2002: *Rock a vasfüggöny mögött*. Budapest.
- Szőnyei Tamás 2005: *Nyilván tartottak. Titkos szolgák a magyar rock körül*. Budapest.
- Tóth Eszter Zsófia 2010: Az István, a király, a Bikini és az ügynökök. Az 1980-as évek rockéletének emlékezete „Dalos” ügynökjelentései kapcsán. *Betekintő* (4.) 4. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_4_toth.pdf – utolsó letöltés: 2019. november 7.
- Vass Norbert (szerk.) 2018: *Hangok és ütemek 2. Tizenkét életút zenével*. Az NKA Hangfoglaló Program Könyvzenei Örökség Alprogramjának kiadványa. Budapest.